

**CURIOSNESS AS A LEADING STAGE IN THE COGNITIVE
DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN**
**ДОПИТЛИВІСТЬ ЯК ПРОВІДНИЙ ЕТАП ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Kurchatova A. / Курчатова А.В.

PhD, Associate Professor / кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID: 0000-0002-1282-837X

Shapochka K. / Шапочка К.А.

PhD, Associate Professor / кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID: 0000-0002-4827-599X

V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського

Анотація. У статті визначено теоретико-методичне обґрунтування досліджуваної проблеми, акцентується увага на процесі пізнання, у якому є кілька етапів і починається він з вродженої цікавості дитини. Під керівництвом дорослого формується допитливість, яка подальшому переходить у пізнавальний інтерес. Висвітлено формування і удосконалення пізнавального інтересу, що породжує пізнавальну активність дитини дошкільного віку. З'ясовано, що допитливість є джерелом пізнавального інтересу дошкільника, а також процесів, що лежать в основі пізнавальної активності дитини дошкільного віку. Уточнено структуру розвитку допитливості дитини, яка формується на основі елементарної цікавості та з подальшим керівництвом розвивається на основі природної пізнавальної потреби дітей.

Ключові слова: допитливість, дошкільник, інтерес, розвиток, особистість, процес пізнання, цікавість.

Пізнавальна активність дитини дошкільного віку не є вродженою, а є результатом розвитку і формування її дорослими. Теоретико-методичною основою такого твердження є дослідження видатних науковців О. Запорожця, Г. Єльнікової, Ю. Приходько, В. Котирло, К. Крутій та інших.

Мета нашої статті полягає у висвітленні особливостей допитливості у дітей старшого дошкільного віку як підґрунтя формування у них пізнавальної активності.

Важливою особливістю розвитку дитини дошкільного віку є набуття знань, умінь та здібностей в процесі активної самостійної діяльності. Задовольняючи природну потребу у пізнанні, дитина розкриває різні сторони своєї особистості: засвоює нову інформацію, запам'ятовує, розв'язує певні завдання, проявляє цікавість до певних видів діяльності, переживає емоції, прагне до самостійності [2, с. 26].

Завдяки удосконаленню пізнавальних психічних процесів (відчуттів, сприймання, пам'яті, мислення, уяви), дошкільник поступово накопичує враження, власний досвід пізнання. Відбувається пізнавальний розвиток дитини, його здібності та якості видозмінюються, перебудовуються, набувають досконаліших форм. Важливим засобом пізнання, мислення та розуміння є мова (мовлення). На її основі та за допомогою уяви будуються різноманітні види «дитячої» діяльності (предметна гра, малювання, конструювання та ін.), які дають можливість дитині опанувати зовнішні форми орієнтовних, пошукових дій.

З накопиченням досвіду, активне ставлення до пізнання окремих предметів і явищ підвищується. Під впливом пізнавального інтересу виникають запитання, відповіді на які дитина постійно і активно шукає. У дошкільників відбувається постійне зростання інтересу до самого процесу пізнання від етапу цікавості, допитливості до стійкого пізнавального інтересу [7, с. 120].

Якщо інтерес до діяльності не стимулюється бажанням зрозуміти, розібратись, оволодіти, а полягає лише в прагненні запам'ятати певний зразок, еталон чи факт, то це лише тимчасовий успіх. Стимуляція та укріплення пізнавального інтересу забезпечується тільки за умови, що дитина є суб'єктом у різних видах діяльності [8].

Дитина дошкільного віку проявляє себе у пізнанні як індивідуальна та неповторна особистість, що притаманно усім подальшим періодам розвитку особистості. Вона постійно ставить запитання, розмірковує, порівнює, експериментує, встановлює зв'язки, в тому числі і причинно-наслідкові, вирішує різноманітні завдання, спрямовані на пізнання оточуючих предметів та явищ, їх структури та інших ознак.

Допитливість, характерна для дітей, вона породжує і забезпечує функціонування пізнавального процесу, який є виявом потреб особистості. Він приводить до поновлення, уточнення і поглиблення знань, сприяє кращій організації і розумінню дійсності, ознайомленню з фактами, що набувають для дитини певної значущості. Таким чином, допитливість є, з одного боку, причиною виникнення інтересу, а з другого – формою його існування [4, с. 4].

У дошкільника допитливість переважно спрямована одночасно на велике коло предметів, на протилежні за змістом і функцією об'єкти. Її можна розглядати як показник рухливості пізнавальної діяльності дитини, її динамічності й результативності, в основі якої лежить орієнтувальний дослідницький рефлекс. Нова іграшка, незвичайний предмет все викликає у дитини бажання їх пізнати. Власне з такої первинної орієнтувально-дослідницької активності пізніше розвинеться якісно інша, справжня пізнавальна потреба, пізнавальний інтерес, особливі пізнавальні почуття. Із цікавості у дитини сформується допитливість, яка виступає як стимул, як мотив пізнавальної діяльності й визначає напрям розумових (мисленнєвих) операцій, технологію пошуку, а також є засобом оцінки результатів мислення, засобом постановки нових проблем [4, с. 26].

Пізнавальним мотивом мисленнєвої діяльності дитини дошкільного віку, рушійною силою є допитливість. Розв'язуючи проблему чи завдання дитина виявляє все нові й нові, до того невідомі їй умови і вимоги, які й обумовлюють подальший перебіг процесу мислення. Таким чином, детермінація мислення не дана дитині готовою, вона формується поступово і розвивається в процесі знаходження шляхів розв'язування завдання, У вихідних умовах процесу пізнання наперед не запрограмовано його протікання, в його ході можуть виникнути і розвиватися нові умови, відбуватися корекція, уточнення. Допитливість при цьому може виступати як пусковий механізм кожного етапу мисленнєвого процесу, як своєрідний орієнтир знаходження невідомого, незрозумілого [1, с. 11–12].

Спеціальні дослідження показали, що на цьому етапі в мисленні дошкільника змінюється співвідношення практичних і розумових дій. Разом з переходом мислення у «внутрішній», мовний план змінюються і практичні дії. Діти старшого дошкільного віку вже осмислюють завдання і способи їх розв'язання у процесі своєї діяльності. Мова для них нерідко є опорою у виконанні практичної дії [3, с. 18–20].

У дошкільників змінюється співвідношення між чуттєвим сприйманням, практичними діями і мовою. Лише глянувши на картинку, дитина у думці комбінує фігурки і, не вдаючись до практичних маніпуляцій, розв'язує завдання. Починаючи діяти вона проговорює те, що робить. Таким чином, у дошкільному віці наочно-дійові форми мислення продовжують розвиватися, удосконалюються, досягають вищого рівня: їм передують мисленнєве розв'язання завдань у словесній формі, усвідомлення не лише кінцевого результату, а й тих виконавських дій, завдяки яким дійове мислення стає плануючим, словесним, критичним. Ці зміни в процесі мислення зумовлені розширенням практичної діяльності дитини на основі повнішого засвоєння досвіду дорослих, зростаючими потребами відповідно до можливостей ставити і розв'язувати нові, різноманітніші й складніші завдання. Засвоєння дитиною мови, її словника і граматичної будови дає змогу осмислювати не лише зміст пізнавального завдання, а й способи його виконання, перетворює практичну дію в розумову [5, с. 48].

Пізнавальний досвід дитини збагачується нерівномірно. З певними предметами та їх ознаками вона зустрічається часто, діє багато разів, рано виділяє в них різноманітні якості, сторони, властивості, що приводить до узагальнених уявлень про них, з іншими – зустрічається рідше і пізнає їх однобічно. Про це свідчать і дитячі судження. Дитина, не вміючи вичленити в образі істотних чи основних ознак, починає виділяти будь-які, здебільшого такі, що акцентувалися в її свідомості. За цими ознаками вона й починає впізнавати предмети. Конкретна образність дитячого мислення яскраво виявляється у процесі розвитку словесних його форм і насамперед у процесі оволодіння поняттями [6, с. 20].

Діти рано заучують слова, що позначають предмети, явища, ознаки, дії, вчинки, але поняття, позначені цими словами, вони засвоюють поступово, бо існують надто складні відношення між мисленням і мовою, між словом і образом, між образом і поняттям. В цьому процесі відбувається розвиток активного мовлення дитини, розвивається її словниковий запас, формуються елементарні судження про довкілля та пізнавальне ставлення до навколишнього середовища (бажання вчитися, інтерес до процесу навчання, пізнання нового). Пізнання, відкриття нового в об'єкті неможливе без включення його в нові зв'язки з іншими об'єктами. Пізнавальний інтерес як детермінуюча сторона перебігу процесу мислення стимулює включення об'єкта в нові зв'язки і завдяки цьому виступає в усе нових якостях і властивостях, які потім фіксуються у нових поняттях. Таким чином, об'єкт пізнання щоразу немовби набуває нового змісту, ніби повертається до дитини новою стороною.

Тому, по-перше, пізнавальний інтерес виникає на етапі уже сформованих

(можливо, навіть елементарних, як у дошкільника) знань, і, по-друге, при потребі в їх поглибленні на рівні як чуттєвого, так і раціонального пізнання.

З огляду на це, пошук ефективних шляхів розвитку пізнавальної активності, самостійності мислення дітей старшого дошкільного віку набуває особливого значення. Основний акцент при цьому ставиться на такі педагогічні інструменти впливу, які можуть збуджувати і постійно підтримувати зацікавлення явищами навколишнього світу; сприяти творчій активності та цілісному розвитку дитини [8, с. 28].

Як відомо, пізнавальна активність дитини виявляється у особливому емоційному ставленні до того, що вона пізнає (інтерес, цікавість, захопленість, постійне бажання пізнавати, запитання дитини до оточуючих, висока працездатність, ініціативність). Тобто пізнавальний інтерес, допитливість є своєрідним інтелектуальним почуттям. Це специфічно людське почуття, пов'язане з розв'язанням теоретичних і практичних завдань, набуванням знань та їх застосуванням на практиці. До них відносяться: здивування перед складними і ще не зрозумілими явищами, вчинками; зацікавленість непізнаним; сумнів у правильності знайденого рішення; впевненість у правильності висновку; радість від здійсненого відкриття.

В основі такої пізнавальної діяльності лежать почуття любові до знань. Почуття мають велике значення для формування і самої особистості. Так, глибокі переживання певних подій чи явищ, пізнання стосунків між людьми, яскраві почуття любові, піклування, образи самопожертви, що їх дитина пізнає, не тільки відкривають для неї в навколишньому нові хвилюючі цінності, а й водночас розкривають нове, ще не бувале і в ній самій. Причиною таких переживань можуть стати зміни в розумовому і моральному досвіді людини. Досвід негативних і позитивних переживань нерідко приводить до зрушень і в самосвідомості особистості.

Саморегулювання почуттів займає досить велике місце в психічному житті людини, оскільки емоційна сфера пов'язана з різними сторонами її внутрішнього життя. Шляхи і форми саморегулювання різноманітні. Способи, якими людина регулює свої емоційні процеси, настрої, стани, окремі переживання чи емоційне ставлення до різних життєвих явищ, різні.

Знання, здобуті без пізнавального інтересу дитини, без цікавості в їх результативності, носять формальний характер і не сприяють розвитку пізнавальних здібностей дитини.

Отже, зважаючи на важливість дошкільного дитинства для розвитку особистості, слід взяти до уваги те, що особливості розвитку пізнавальних здібностей дітей набувають певної стійкості та проходять певні етапи становлення. Цей процес носить індивідуальний характер, тому дитині необхідно забезпечити право на неординарність, своєрідність, можливість сформувати власний погляд, індивідуальні захоплення, інтереси, риси характеру, стилю та інше. З огляду на це, обов'язковим видається урахування педагогом суб'єктивних проявів особистості дитини, що забезпечить їй можливість розвинути свої пізнавальні задатки та в майбутньому реалізувати свої творчі здібності.

Література:

1. Клименко В. Умови творчого розвитку особистості. *Завуч*. 2003. № 33. С. 11–12.
2. Ковшар О. Особливості розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в наступності. *Вісник Інституту розвитку дитини: Збірник наукових праць. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*. Київ: Видавництво Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2011. Вип. 18. С. 25–30.
3. Крутій К. Л. Розвиваємо в дитини мовлення, інтелект і здібності. Запоріжжя: ТОВ «Ліпс», 1999. 60 с.
4. Ладивір С. Пізнавальний розвиток старшого дошкільника. *Дошкільна освіта*. 2009. № 3. С. 22–28.
5. Суддя З., Пастушенко Н. Системний підхід до формування пізнавальних інтересів дітей дошкільного віку засобами пошуково-дослідницької діяльності. *Вісник Інституту розвитку дитини. Збірник наукових праць. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*. Київ: Видавництво Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2012. Вип. 24. С. 48–52.
6. Суржанська В. Теоретичні основи формування пізнавальних інтересів у дітей дошкільного віку. *Проблеми педагогічних технологій: зб. наукових праць Волинського державного педагогічного університету ім. Л. Українки*. Луцьк: Волинський Академічний Дім, 2002. Вип. 2. С. 19–25.
7. Ушинський К.Д. Теоретичні проблеми виховання і освіти. Вибрані педагогічні твори: В 2 т. Київ, 1983. Т. 1. С. 11–43.
8. Шах Т.Г., Лукашук М.І., Шпирковська Л.В., Чегус О.В. Пізнавальний потенціал дошкільника, вивчення та розвиток. *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. № 1. С. 42–52; № 2. С. 27–29.

Abstract. *The article defines the theoretical and methodological justification of the researched problem, focuses attention on the process of cognition, which has several stages and begins with the child's innate curiosity. Under the guidance of an adult, curiosity is formed, which later turns into cognitive interest. The formation and improvement of cognitive interest, which generates the cognitive activity of a preschool child, is highlighted. It was found that curiosity is a source of cognitive interest of a preschooler, as well as the processes that underlie the cognitive activity of a preschooler. The structure of the development of the child's curiosity, which is formed on the basis of elementary curiosity and with further guidance, develops on the basis of the natural cognitive needs of children, is specified.*

Key words: *curiosity, preschooler, interest, development, personality, cognitive process, curiosity.*